

Олександр Сивак

КАДРОВА ПОЛІТИКА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ У СВІТЛІ НОВОЇ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ: ЗМІСТ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

© Сивак О., 2006

Здійснюється політологічний аналіз реалізації одного з найважливіших аспектів реформування Збройних Сил України – удосконалення кадрової політики. Курс нашої держави на створення сучасної мобільної, професійної, боєздатної армії вимагає підготовки висококваліфікованих, морально стійких, національно самосвідомих командних, офіцерських кадрів. Зроблено спробу розкрити реальні кроки до реалізації в Україні цього відповідального завдання, зокрема у світлі нової воєнної доктрини.

The article carries out political analysis of the improving personnel policy – one of the most important aspect of the Ukrainian Armed Forces reforming. The course of our state aimed at building modern, mobile, professional, combat-ready Army demands the preparation of highly qualified, nationally self-conscious, possessing high moral standards commanding officers. The article attempts to show real steps to the realization of responsible task in Ukraine, in the light of the new military doctrine in particular.

Відомо, що у серпні доленого 1991 року Україна, здобувши свою державну незалежність, успадкувала від Радянського Союзу, який сенсаційно розпався, одне з найчисленніших і потужних угруповань військ в Європі. На той час воно включало три військові округи з загальною чисельністю особового складу військ близько 780 тисяч чоловік. На території України дислокувалися ракетна армія, три загальновійськові та дві танкові армії, окрема армія протиповітряної оборони, Чорноморський флот. На їхньому озброєнні було 6,5 тисячі танків, близько 7 тисяч бойових броньованих машин, до 1,5 тисячі бойових літаків, понад 350 кораблів. Але найнебезпечнішою була наявність в Україні 1272 ядерних боєголовок міжконтинентальних балістичних ракет та майже 2,5 тисячі одиниць тактичної ядерної зброї [4, с. 417]. Таке потужне військове угруповання потенційно становило чималу загрозу мирові і міжнародній безпеці на європейському континенті. До того ж на Україні функціонував надзвичайно потужний воєнний (оборонний) виробничий потенціал. Україна успадкувала від СРСР другу за розміром і до того ж найціннішу частину військово-промислового комплексу – 1840 промислових підприємств. 2,7 млн. робітників (5 відсотків населення) були зайняті у військовому виробництві. 700 із підприємств оборонного комплексу, що нараховували 1,3 млн. працівників, випускали тільки військову продукцію. Серед них було 330 таких гігантів, як "Південмаш", "Арсенал", "Хартрон" тощо. На цих підприємствах вироблялись транспортні літаки, ракетні крейсери, ракети "Зеніт", "Циклон", СС-18, СС-20, СС-23, СС-24, бойові танки, радіоелектронне устаткування, вертольоти тощо. Підприємства України були причетні до більшості досліджень та розробок, на основі яких створювалась військова могутність СРСР, насамперед, до розроблення ракетно-космічної, авіаційної техніки, електроніки, енергетики тощо [7, с. 184–185].

Однак розпад СРСР, припинення дії Організації Варшавського Договору зумовили цілком нову геополітичну ситуацію в Європі і в світі. Припинилося політичне, військове протистояння ОВД і НАТО, СРСР і США. Відроджувався загальноєвропейський клімат взаємної довіри і співпраці. Це, своєю чергою, зумовило цілком новий геополітичний статус незалежної України. Наша держава налагодила міцні, добросусідські відносини з Польщею, Російською Федерацією, Білоруссю, Чехією, Угорщиною, Болгарією, Молдовою, більшістю країн Європи, складалася співпраця з НАТО. Це фактично знімало безпосередню загрозу національній безпеці України, недоторканності її кордонів, раптовому виникненню в регіоні міждержавного воєнного конфлікту.

Отже, виникли сприятливі умови для вироблення та реалізації цілком нової воєнної політики, яка, з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки української держави, її економічної спроможності, передбачала б розумне, виважене у часі і масштабах поетапне скорочення чисельності Збройних сил, вихід на реалізацію безядерного статусу держави.

Попередньо знадобилося здійснення низки невідкладних військово-оборонних заходів. 24 серпня 1991 року Верховна Рада України ухвалила рішення про взяття під свою юрисдикцію всіх розташованих на терені українських військових формувань СРСР. Було створено нову систему управління військами, законодавчо забезпечувалася програма соціального захисту військовослужбовців, що підлягали скороченню.

Найневідкладнішим стало завдання кадрового забезпечення новостворених Збройних сил України, формування відданого незалежній Україні офіцерського корпусу. У 1991–1992 роках відбувся відповідальний процес прийняття офіцерським і старшинським складом присяги на вірність Україні, їхньої готовності захищати честь і свободу незалежної України. Хоч додалися значні труднощі, пов'язані із значним міждержавним переміщенням військових кадрів. З 1991 по 1994 рік з України в інші держави було переведено близько 12 тисяч офіцерів та прапорщиків і понад 33 тисячі офіцерів і прапорщиків повернулися на Батьківщину [5, с. 3].

Незважаючи на різноманітні труднощі того часу, розбудова Збройних сил України відбувалася доволі успішно. У стислі терміни Верховна Рада України прийняла пакет законодавчих актів стосовно військової сфери: були ухвалені Концепція оборони і будівництва Збройних сил України, постанова "Про Раду оборони України", Закони України "Про оборону України", "Про Збройні сили України", Воєнна доктрина України тощо.

Україна поступово виходила на оптимальну чисельність особового складу Збройних сил України. На кінець 1996 року в Україні було скорочено понад 3,5 тисячі різноманітних військових структур, майже 410 тисяч чоловік особового складу [5, с. 3]. На 1 червня 1996 року на території України не залишилося жодного ядерного боєприпасу.

Правомірні дії керівництва України щодо послідовного скорочення військовослужбовців супроводжувалися одночасним звільненням з армії достатньо великої кількості офіцерських кадрів. Зокрема, упродовж 1992–1994 років з армії звільнялося щорічно близько 15 тисяч офіцерів, у 1995 році – 11,5 тисяч, у 1996 – 1997 роках відповідно 9,5 і 6,5 тисячі, у 1998 році ще близько 3 тисяч. Скорочення чисельності офіцерського корпусу, як уже відзначалося, поєднувалося з істотним скороченням інших груп військовослужбовців. Як наслідок – на початок 1999 року у Збройних силах України перебувало 320 тисяч військовослужбовців і близько 100 тисяч цивільних осіб. Не виключалося подальше скорочення Збройних сил [7, с. 182].

Рішучі дії керівництва Міністерства оборони України щодо забезпечення оптимальної структури, забезпечення Збройних сил України повноцінними кваліфікованими військовими кадрами не знімали загалом гострих кадрових проблем.

Негативно вплинула на формування кадрового складу Збройних сил України часта зміна керівництва у найвищому військовому відомстві. Упродовж 1991–1996 років змінилося три міністри оборони і чотири начальники Генерального штабу. З початком формування Збройних сил України було оновлено понад 70 відсотків командного складу. Змінилися майже усі командувачі військовими округами, арміями, командири корпусів та дивізій [3, с. 420]. Необхідно було терміново розробити дієві механізми проходження служби наявними категоріями військовослужбовців, послідовно запроваджувати контрактні форми служби.

Нагальною виявилася потреба повного укомплектування первинних офіцерських посад у військах, насамперед командирів рот (батарей), взводів, подолання апатії, зниження службової активності у молодих офіцерів, проявів нехтування ними моральних норм, службового етикету, наявної психологічної нестійкості, прагнення звільнитися з військової служби або перевестися у інші військові формування – СБУ, МВС, де діяли привабливіші умови оплати праці військовослужбовців, кращого їхнього соціального захисту.

Формування кадрового механізму, що діяв у Збройних силах України, значною мірою спиралося на доволі розгалужену мережу військових навчальних закладів, покликаних готувати кваліфікованих фахівців для Збройних сил. Як показав досвід, початково діюча система військових навчальних закладів виявилася занадто громіздкою, та такою, яка не відповідала повною мірою новій структурі та зростим вимогам і завданням Збройних сил України. Тому на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 року № 1410 "Про створення єдиної системи військової освіти" було затверджено Концепцію військової освіти в Україні. Практична реалізація положень цієї Концепції сприяла насамперед усуненню дублювання у напрямках та профілях підготовки військових фахівців, оптимізації підготовки спеціалістів, яких в Україні раніше не готували. Структурна перебудова системи військової освіти здійснювалася відповідно до змін структури та чисельності Збройних сил України.

Ширшого, інтенсивнішого характеру набула інтеграція системи військової освіти в загальнодержавну систему освіти.

Створення військових інститутів як структурних підрозділів цивільних навчальних закладів дало змогу крім значної економії бюджетних асигнувань, досягти максимального використання наукового, педагогічного потенціалу, навчальної, матеріально-технічної бази цивільних навчальних закладів у підготовці військових спеціалістів.

Найпереконливішим свідченням ефективності інтеграції системи військової освіти є досвід діяльності Військового інституту імені гетьмана П. Сагайдачного Національного університету "Львівська політехніка". Об'єднання зусиль науково-педагогічного складу, раціональне використання сучасної навчальної, матеріально-технічної бази Національного університету "Львівська політехніка" дає змогу протягом багатьох років забезпечувати підготовку для Збройних сил України висококваліфікованих фахівців, значно активізувати наукову, науково-дослідницьку діяльність.

Цілком виправдала себе практика введення Міністерством оборони України системи попереднього замовлення на підготовку офіцерських кадрів, яка відповідає потребам Збройних сил України та інших військових формувань. Ця система створила атмосферу морально-психологічної впевненості курсантів військових навчальних закладів у державному забезпеченні успішності їхньої майбутньої офіцерської кар'єри.

Разом з тим, з урахуванням з найближчих і віддаленіших перспективних завдань подальшої розбудови Збройних сил України, а це збалансування структури та складу військ (сил) до рівня оборонної достатності з урахуванням економічних можливостей держави, отже, враховуючи неминуче зменшення кількості командних, офіцерських кадрів, у найближчі роки передбачається здійснити репрофілювання, об'єднання, а, можливо, і подальше поетапне припинення діяльності деяких малоперспективних військових навчальних закладів. Зате подальший розвиток одержать такі визнані навчальні заклади, як Національна академія оборони країни, Харківський університет повітряних сил, Львівський військовий інститут Національного університету "Львівська політехніка", на базі якого зараз утворюється видовий навчальний заклад Сухопутних військ Збройних сил України.

З урахуванням нової воєнної доктрини, Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 року Міністерство оборони України висуває нові, доволі складні завдання в галузі подальшого удосконалення військової освіти, орієнтацію на досягнення високого європейського рівня в цій галузі. Йдеться про створення єдиної системи військової освіти з урахуванням інтересів усіх військових формувань України, подальшу оптимізацію мережі військових навчальних закладів та їхніх організаційно-штатних структур для виключення дублювання за спорідненими напрямками, залучення до роботи у військових навчальних закладах досвідчених науковців, кваліфікованих фахівців, удосконалення системи державних замовлень на підготовку офіцерських кадрів, оптимізацію військової освіти, наближення її змісту до загальноєвропейських стандартів, подальше поглиблене інтегрування військової та цивільної освіти, удосконалення системи професійної і загальноосвітньої підготовки офіцерів. Остаточною метою реформування системи військової освіти України є створення її єдиної, економічно доцільної структури, адекватної європейському досвідові, завданням Збройних сил України, інших військових формувань і спроможної готувати висококваліфіковані, національно свідомі офіцерські кадри [8; 7, с. 184].

Відверто визнаємо, що не всі передбаченні урядом заходи щодо удосконалення системи військової освіти були достатньо продуманими, враховували військово-професійні особливості у підготовці військових фахівців. І все ж посиленна увага до удосконалення дії системи військової освіти, певне поліпшення фінансування цієї важливої ділянки кадрової політики у Збройних Силах України дало відчутні позитивні результати. Кадрові питання, як показує досвід нашого ВНЗ, вирішуються на підставі конкурсу претендентів на відповідну посаду, з урахуванням освітньої підготовки, досвіду, наявних ділових, морально-психологічних якостей претендентів. За дотриманням таких самих принципів і вимог добираються кадровими органами у більшості військових структур, підпорядкованих Міністерству оборони України.

Істотно поліпшився загальний стан кадрової політики у Збройних силах України завдяки важливим заходам держави, прийнятим останнім часом, щодо поліпшення соціального захисту військовослужбовців, зокрема тих, що підлягають звільненню з військової служби.

Це було надзвичайно важливо, оскільки за офіційними даними наше військо на кінець минулого року – порівняно з арміями 150 країн світу – за чисельністю займало 13-тє місце, а за витратами оборонного бюджету на одну особу – 125-тє місце [3, с. 3]. У черзі на отримання житла донедавна перебувало понад 46 тисяч сімей офіцерів і прапорщиків та 23 тисячі сімей пенсіонерів із колишніх військовослужбовців. У новій воєнній доктрині України серед основних реальних та потенційних внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері називають "незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців,

громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей" [3, с. 3]. Вирішення цієї проблеми є серед найневідкладніших заходів, спрямованих на посилення воєнної безпеки України, воєнна доктрина підкреслює необхідність забезпечення соціального, правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей [3, с. 4].

Як стверджують у Міністерстві оборони України, соціологічні виміри, виконані протягом останніх років, переконують у тому, що більшість офіцерів цілком свідомо вибрали свою професію, цінують її і хочуть продовжувати військову службу. У системі мотивів вибору військової кар'єри, як свідчили опитування, переважали мрії з дитинства та повага суспільства до професії військового (34 відсотки), почуття патріотизму (28 відсотків) та соціальна захищеність офіцерів і членів їхніх сімей (25 відсотків). 62 відсотки офіцерів навіть після оголошення директиви про скорочення їхніх посад однозначно вибрали б професію військового, а 74 відсотка опитаних, за наявності вибору при скороченні посади – служити чи звільнитись однозначно висловились на користь подальшої служби [3, с. 3]

Кадрова політика у Збройних силах України, яка пройшла випробування часом, складностями становлення Збройних сил знайде подальший розвиток у наступні роки. Відповідно до стратегії нового оборонного бюлетеня, нещодавно оприлюдненого, реформування Збройних сил України відбуватиметься у два етапи: перший – до 2009 року, другий – до 2015 року. На першому етапі буде скорочення Збройних сил України та їхня оптимізація – до 2006 року чисельність Збройних сил України становитиме близько 200 тисяч чоловік.

Значні зміни очікуються у кадровій політиці. Питома вага офіцерів становитиме 20 відсотків від загальної чисельності військовослужбовців. Передбачається зменшити кількість вищих і старших офіцерів на користь молодших у співвідношенні 40 до 60 відсотків відповідно. Генеральських посад у Збройних силах України залишиться не більше ніж 100. Також планується збільшити мінімальний термін вслуги та максимальні строки перебування у військовому званні. А роль та рівень підготовки принципово нового сержантського корпусу передбачається довести до стандартів, що притаманні арміям розвинутих країн [8].

С всі підстави вважати, що підвищення престижності військової служби в нашій державі, гарантування оптимального соціального захисту офіцерських кадрів і членів їхніх сімей підвищать службову активність кожного окремо військовослужбовця Збройних сил України, їхнє національно патріотичне загартування, будуть сприяти зміцненню військової могутності і національної безпеки незалежної української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Актуальні проблеми воєнної політології: підручник для слухачів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України, у яких здійснюється підготовка військових фахівців оперативного тактичного рівня / За заг. ред. В.Ф. Смолякова. – Вінниця, 2002 р.*
2. *Воєнна доктрина України // Народна армія. – 2004. – 23 червня.*
3. *Гошовська В. Соціальна домінанта реформування // Народна армія. – 2004. – 22 вересня.*
4. *Геополітика України (Військовий аспект): Навч. посібник. – Львів, 2004.*
5. *Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року. – К., 1997.*
6. *Постанова Верховної ради України „Про здійснення Кабінетом Міністрів України конституційних повноважень у сфері оборони” // Народна армія. – 2004. – 10 липня.*
7. *Смолянук В.Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років); Монографія. – К.; Ірпінь, 2000.*
8. *Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року (Біла книга України). К., 2004.*